Държавен архив - Смолян
Известия „Среднородопско краезнание"
Том първи. 1997

ДРУЖБА „РОДИНА" - ОРГАНИЗАЦИЯ И ДЕЙНОСТ

Митко Кадиров - София

Създаването на дружба „ Родина" е свързано с „ поуките" от покръстването на българите мохамедани през 1912-1913 г., както и с характера на обществено-политическата обстановка към 1937 година.

В Рило-Родопската област от векове живеят заедно в дружба и братство българи християни и мохамедани. Обединявал ги е общият роден език, обичаи, песни и традиции.

В Отоманската империя, а някои сили и в днешна Турция целенасочено считат за турци всички мюсюлмани независимо от тяхната народност.

Българската буржоазна и монархо-фашистка власт стояха също на неправилни, националистически, антидемократични позиции по националните проблеми.

През 1912-1913 година е първият неуспешен опит за решаване (чрез насилствено покръстване) на така наречения българомохамедански въпрос. Ликвидирани са без съд и присъда и някои от по-видните българи мохамедани. Извършена е първата престъпна политическа грешка. Създадени са условия за антибългарска пропаганда, за преследване на антибългарски цели.

Някои „ теоретици" се опитват да доказват, че не покръстването е грешка, а неговото отменяне. С това те оправдават насилията и правят отново услуга на антибългарските сили - вътрешни и външни.

След Първата световна война в Рило-Родопската област настъпват значителни изменения в обществено-икономическите и политически условия. По българомохамеданския въпрос се формират два подхода.

Прогресивните дейци и организации считат, че българомохамеданският въпрос не е само културно-просветен, а и икономически. Те са за пълна свобода, демокрация и равноправни условия за всички граждани, включително и при избора на религия, име и носия.

Буржоазно-реакционните власти стоят на обратни позиции. Този въ-

прос те разглеждат от позициите на национализма и шовинизма, на утвърждаване привързаност на българите мохамедани към монархо-фашистката власт.

Към 1937 година в България се утвърждава еднолична монархо-фашистка власт. Всички политически и прогресивни организации са забранени.

По това време, под влияние на обществено-политическото развитие на страната и дейността на отделни прогресивни дейци и организации, сред част от българите мохамедани, и по-специално младежта, се проявява стремеж за повече просвета и култура. Властта застава начело и взема в свои ръце този процес.

Създаването на организацията през 1937 година се предшествува от редица проучвания, правени от Министерството на вътрешните работи.[1]

Главното ръководство на фашистката държавна политика по българомохамеданския въпрос се поема от това министерство. Министерството на войната по своя линия прави проучвания. Тези въпроси са обсъждани и на специално съвещание с участието на Христо Караманджуков, Петър Маринов, тогавашния околийски управител в Смолян Иван Петлешков и други.

След така извършените предварителни проучвания и подготовка, на 3 май 1937 година се учредява (в действителност от фашистката власт) така наречената българомохамеданска културно-просветна и благотворителна дружба „ Родина“ .

Несъстоятелни са опитите на Петър Маринов и Александър Караманджуков да представят организацията за прогресивна заради това, че в нея са членували прогресивни лица, включително и комунисти. Обликът на тази организация се определя не от единиците прогресивни, формални нейни членове, а от лумпенизираните елементи, службогонци. Те образуват по подобие на хитлеристките шпиц-команди групи, които вършат насилия, гаврене и издевателствуване над българомохамеданското население. Тях фашистката власт назначаваше за мюфтии и имами, пъдари и прислужници и те й служеха вярно.

Фактически вдъхновители, организатори и ръководители на „ Родина“ са активните и убедени привърженици на монархо-фашистката власт - правителствените народни представители ген. Атанас Каишев, Сирко Станчев и Христо Караманджуков, Петър Маринов, военните и полицейски власти.

Един от най-изявените, последователни и най-активни деятели на дружба „ Родина“ е Петър Маринов. Той е и фактическият неин организатор и ръководител. Под негово ръководство са осъществявани всички прояви на „ Родина“ , цялата ѝ дейност е свързана с неговото име. С неговото име са свързани и изпращаните поздравителни, благодарствени телеграми за победите на хитлеристка Германия и българския цар, правените доноси срещу прогресивни лица, организирането и провеждането на насилия над голяма част от българите мохамедани. До 9 септември 1944 годи-

на Петър Маринов остава верен и непоколебим привърженик на монархо-фашизма в България. През 1944 година, когато се виждаше краят на фашизма „ ... е назначен за инспектор по българомохамеданските въпроси със седалище в гр. Смолян, *представител на националната пропаганда* (курс. мой - М.К.) и ревизор на българомохамеданските верски общини." [2] Прякото ръководство на дирекцията за национална пропаганда, създадена през 1941 година, е предоставено на министъра на вътрешните работи. Тази институция изпълнява полицейски функции в областта на духовната сфера.

Въпреки изричния текст на чл. 13 от устава на дружба „ Родина" за ежегодна подмяна на ръководството, несменяеми остават през цялото време на съществуването на организацията (от 1937 до 1944 г.) секретарят Петър Маринов и председателят Камен Боляров. Това, разбира се, не е случайно. Необходимо е ръководството на дружба „ Родина" да е в сигурни, проверени ръце.

Фашистката политика, провеждана чрез ръководството на дружба „ Родина" , има за крайна цел покръстването на българите мохамедани. Всичко е насочено към тази неотменна секретно поставена цел.

Петър Маринов в своя дневник на 9 юни 1941 г. е отбелязал: „ ... Нека най-напред имената си сменят и тъй от само себе си ще дойде работата, че помаците сами ще пожелаят да се покръстят" .

Цялата дейност, всички провеждани мероприятия и публични изяви на дружба „ Родина" са насочени към одобряване, подкрепа и възхвала на монархо-фашистката власт.

Не случайно на първите страници на всички броеве на сборник „ Родина" са поставени снимките на царя, царското семейство, на отделни негови членове.

Откриването на публичните изяви на дружба „ Родина" винаги започват с „ Шуми Марица" и „ Химн на царя" и са завършвали с възхвала на царя и царското семейство с призиви за обединяване на целия народ около „ царя-обединител" , „ цар на всички българи" .

С особено задоволство и възхищение Петър Маринов пише за „ събитията през пролетта на 1941 година" [3], както и за изготвения и изпратен благодарствен адрес до Хитлер, отбелязано на 12 април 1941 година в неговия дневник.

Ариф Бейски - околийски мюфтия в Ардино - в името на „ чистотата на нацията" е забранил сключването на бракове на българомохамедани с инородци.[4] Тази разпоредба е напълно в духа на расистките теории и практика на немския фашизъм.

На Гергьовден 1942 година родинци с униформени калпаци са минали в тържествен марш-парад пред войсковите началници в гр. Смолян.[5] В писмо до М. С. Дервишев от 8 юни 1942 година Сирко Станчев дава следните указания: „ Моля да установите и в Смолянско като родински поздрав поздрава с вдигане на ръка, както поздравяват бранниците ...С този поздрав да се представят пред всички власти в селата и околията" .

Родинци са изготвили и представили специално изложение с искане да се приемат решения от правителството и други държавни органи в подкрепа на дейността на дружба „ Родина“ . С изложението се иска: „ ... дружбите „ Родина“ да се превърнат в държавна организация, ръководена и подкрепяна от специален държавен орган, който да субсидира издаването на сборник „ Родина“ и др. печатни издания с просветна и агитационна цел сред българите от мохамеданско вероизповедание“ .[6]

Следователно родинци вече искат и официално дружба „ Родина“ да заеме заслужено мястото на организация на монархо-фашистката държава, каквато роля тя е изпълнявала през цялото време на своето съществуване.

Методите на дружба „ Родина“ са чисто фашистки, насилнически, започнали още от края на 1938 година и продължили до нейното разтуряне на 9 септември 1944 година. Всичките ѝ действия имат акционен, насилнически характер, провеждани публично от специални групи по подобие на хитлеристките команди. Това е отбелязано подробно и с нескрито задоволство от Петър Маринов.[7]

Насилствената смяна на имената се извършвала при масово лишаване на гражданите от купони за хранителни продукти и други стоки.

За противопоставяне на дружба „ Родина“ в Златоград са убити хора. Същите са заровени в района на казармата, станало известно след 9 септември 1944 година. За това и за други деяния активният родинец, офицерът подполковник Манолов е осъден на смърт от Народния съд.

Дейността на дружба „ Родина“ е най-тясно свързана с военното разузнаване и полицията. Капитан Недялков, ръководител на военното разузнаване, участвува в провежданите от родинци акции в Смилян и други села, говори на техни вечеринки и събори. Счита се от родинци за „ ...един от най-добрите деятели и безрезервни защитници“ .[8] Същият капитан Недялков е написал брошурата „ Юда, ти си комунист“ , която се разпространява и от родинци.

По донос на Светослав Духовников (Мехмед Дервишев) - мюфтия в гр. Смолян, изпратен до главореза Асен Николов - командир на Втора тракийска дивизия, е интерниран прогресивният адвокат Никола Хантов от Смолян. Петър Маринов е изпращал неколкократно изложения до командира на 21 пехотен полк против Райчо Гавраилов, подчертавайки, че той бил „ вреден за обществото като комунист“ . За това Райчо Гавраилов е уволнен като учител завинаги от всички училища, а през 1944 година е изпратен в черните роти. Двамата доносчици са признали това публично пред народния съд в Асеновград.[9]

На разположение на дружба „ Родина“ е тайният полицейски агент в Смолян Йордан Бозов, когото Петър Маринов нарича Йордан Цивилният. Същият инструктира шпиц-командите как да действуват.

Следователно дружба „ Родина“ и нейните ръководители работят координирано и в пълно сътрудничество с военните и полицейските власти.

Ние няма да говорим за подценяване от страна на дружба „ Родина“

на културно-просветния фактор. Известна е извършената огромна работа след 9 септември 1944 година: масово ограмотяване на населението; откриването на пансион в Пловдив за българи мохамедани, благодарение на който много момчета и момичета завършиха средно и висше образование; изградената широка училищна и читалищна мрежа; създаването на Родопския драматичен театър и фолклорен ансамбъл; учителския институт; средното училище за медицински сестри; няколко техникума; гимназии и много други. Всичко това, наред с икономическите преобразования, промениха изцяло облика на изостаналия в миналото Родопски край.

Дейността на дружба „ Родина“ не стимулираше тази дейност, а обратно, действуваше като задържащ фактор в работата с българите мохамедани за издигане на тяхното културно-просветно ниво и национално съзнание.

Българската комунистическа партия и другите прогресивни сили както преди, така и след 9 септември 1944 година определят дружба „ Родина“ като буржоазно-националистическа организация, с фашистки методи на действие.

Защо въпросът за дружба „ Родина“ възниква отново и по-специално след 1960 година? Причините трябва да се търсят в две направления.

На първо място. Бившите деятели на дружба „ Родина“ искат признание на своята дейност. Те се стремят да докажат, че дружба „ Родина“ е вършила само възродителна, просветна, прогресивна дейност, че те са родоначалници, първоучители на осъществяванията „ възродителен процес“ у нас, започнал след 1957 година и особено след 1960-1969-1985 година.

На второ място. Желание за реабилитиране дейността на „ Родина“ се появява и сред най-изявените деятели, главно ръководителите на възродителния процес. В това те търсят потвърждение на тезата, че решаването на българомохамеданския въпрос може да става по насилствен път. В дейността на „ Родина“ и родинци те намират оправдание за вършените и от тях насилия. Опитът на „ Родина“ и родинци, „ усъвършенствуван“ от дейците на възродителния процес в Смолянски окръг, бе пренесен и използуван в други райони на страната. За честта на БКП - тя на 29 декември 1989 година решително се разграничи и осъди тази антинародна престъпна политика, провеждана от режима на Тодор Живков и довела страната до пълна международна изолация, изправи я пред прага на национална катастрофа. За окончателното ликвидиране на отрицателните последици и за недопускане отново нарушаване на общопризнатите човешки права и свободи, на конституцията и законите е задължително да се търси най-строга отговорност от виновните лица, ръководители и преки извършители на груби морални и физически насилия при провеждането на така наречения „ възродителен процес“ след 1960 година.

БЕЛЕЖКИ, ИЗВОРИ И БИБЛИОГРАФИЯ

[1] ЦДИА, ф. 262, оп. 1, а.е. 308, л. 11 и 12.

[2] БОРБА за култура и просвета. Г-н Петър Ан. Маринов. - Р о д о п а, XXIII, 1944, № 6-7, с. 11.

[3] СЪБИТИЯТА през пролетта на 1941 година. - В сб.: Р о д и н а. Книга четвърта (1941-1942). Смолян, 1944, с. 11.

[4] ДВИЖЕНИЕ за чистотата на нацията. Пак там, с. 13.

[5] ГОДИШНИЯТ празник на дружба „Родина" - Гергьовден 1942 година. Пак там, с. 30.

[6] ИЗЛОЖЕНИЕ до правителството. Пак там, с. 32.

[7] АКЦИЯ против феса. - В сб.: Р о д и н а. Книга втора (1938-1939). Смолян, 1940, с. 16; Ефектът от позива. Пак там, с. 19; Забрищване горната част на гр. Смолян. Пак там, с. 20; Край на фереджетата. - В сб.: Р о д и н а. Книга трета (1939-1940 г.). Смолян, 1941, с. 39; Край на решетките. Пак там, с. 47; „Бягайте, кутурата иде!" . Пак там, с. 51.

[8] СЪБОР в с. Смилян. Пак там, с. 61.

[9] Архив на МВР, Нар. съд Асеновград, състав 2, дело 2, т. VI.